

והסידים יכשלו במ

נדב שגב

לפני שבועות אחדים התחוללה סערה זוטא סביב התבטאותו של הרב יהושע שפירא, אשר תייג כ"ניאו רפורמים" זרם ידוע של רבנים שהוא מתנגד למדיניות הפסיקה שלהם במספר שאלות הלכתיות וציבוריות. אחד הדברים אותם לא הבנתי הוא מדוע דווקא שאלות כאלו (כמו קביעת גיל הנישואין, דחית מצוות פריה ורביה) הפכו לענין כה לוהט ובמה הן שונות משאלות הלכתיות אחרות; כעת בא מאמרו (בגליון "שבת" של מקור ראשון, פרשת נצו") של הרב צבי הירש, תלמידו של ר"ש שפירא ור"מ בישיבתו, ומבהיר את הדברים.

מה שמבאר ר"צ הירש הוא שבמרכז המחלוקת עומדת שאלת היחס למצוות. הוא, וגם רבו, מודים כי בין "הריפורמים החדשים", כהגדרתם, "ישנם יהודים יראי שמים רבים שהתמסרותם למצוות השם גדולה בהרבה משלי" אם כך, על מה יצא הקצף? מדוע להשוות אותם עם תנועה שלכל הדעות פרקה מעליה עול מצוות? מפני שהם מציגים "את ההלכה כעניין דוגמטי, שאינני מוצא בו לחלוחית א-להית יהודית אמיתית" ומפני שמעבר למצוות "העיקר הוא היכולת שלנו לחשוף בפני האנושי את הפלא הא-להי אשר ממעל ולצעוד לעברו". מכיוון שגם הרב שפירא אמר כי מה שצריך הוא "להט של אהבת ה', יראת ה' ודביקות בה', שמתבטאים בכל מצווה", וכי "הדור הזה לא סובל יותר בינוניות. אם יש אש קודש של דבקות אלוקית - תן לי; אם לא, אז בשביל מה כל העסק הזה" ניתן להניח במידה של בטחון כי דברי הרב הם הם דברי התלמיד.

ברור ומובן כי ישנן שתי רמות של יהדות ואולי של דתיות בכלל. האחת היא עמדה טכנית בסטנדרטים ההלכתיים: הנחת תפילין, אכילת כשר, שמירת שבת, גמילות חסדים וכדומה. השניה היא הקומה הרוחנית, זו הקשורה עם מצבו הנפשי של האדם. בעולם אידיאלי, או אצל אדם אידיאלי, ניתן לצפות לשילוב של השניים, למצב בו העמידה הקפדנית בסטנדרט ההלכתי מלווה בעליה במדרגות הקדושה, בהשראת שכינה, "ואני קרבת א-להים לי טוב".

תיתי להם להרבנים הירש ושפירא שהשאיפה ליהדות "מלאה" יותר, מן הסוג האידיאלי, עומדת לנגד עיניהם, אך האם מוצדק לכנות את אנשי ה"קומה הראשונה" כניאו רפורמים? לדעתי יש כאן סילוף קשה של מורשת היהדות המסורה לנו מאבותינו. כמעט כל אחד מאיתנו יכול לברר איך נראתה היהדות בבית סבא ובבית אביו של סבא, איך התנהלו אלפים ורבבות של יהודים יראי שמים בפרנקפורט ובוילנה, בקזבלנקה ובפאס, בצנעא ובבגדד. הם היו צידי מלאכים? הם העמיקו בתורת הסוד? הם עלו, או ניסו לעלות, למדרגות עילאיות של קדושה? קדחת בצלחת. העם היהודי שרד אלפיים שנה בגלות נוראה בזכות יהודים של טלית ותפילין, שופר ומזוזה, גיד הנשה וסוכה.

הבן לא אוכל מנין לקח ר"צ הירש את החוצפה לטעון כי עולם כזה "אינו יכול לקיים לאורך זמן דביקות במילוי רצון השם"? מה פירוש, היה פעם משהו אחר? וכי הראית לנו שהעולמות הרוחניים שאתה הוזה כן מקיימים משהו לאורך דורות? אפשר לומר שבכל דור ודור יש צורך ביחידים בעלי דרגה כאלו – וכי מפני כך יכול אתה לבא בטענות אל מנהיגי ציבור רחב שממשיכים את מסורת אבותינו? ואפילו אם נניח שנשתנו הדורות, ושלדעתך כיום יש צורך בהנהגה אחרת – האם מכח זה יכול אתה לקרוא לאחרים רפורמים? הרי המשנים מן המסורת, אם כבר, הם אתם!

השתלחותם השחצנית והמכוערת של אנשי ישיבת רמת גן בתלמידי חכמים הגדולים מהם בחכמה ובמניין צריכה, לפי דעתי, לתפוס את תשומת לבו של הציבור הדתי לאומי. היא קוראת לנו לשיקול מחדש לגבי מה שמכונה במקומותינו "תנועת החסידות החדשה", הפעילה מזה כעשרים שנה ומזוהה עם דמויותיהם של הרבנים שפירא וטל, כמו גם עם הרב שג"ר המנוח. לא אכחד כי בעיני זוהי

תנועה שקלקלתה מרובה מתקנתה. בשורות הבאות אנסה להדגים כמה מן הבעיות המבניות שבה, כפי שהן מתבטאות בויכוח שלפנינו.

הבעיה המרכזית נעוצה בשימוש שעושה ר"צ הירש בביטוי שאותו שאל מן הספרות החב"דית: "למעלה מטעם ודעת". בצורה שבה הירש משתמש בביטוי הזה, פירושו הוא התנערות מוחלטת מן השכל ומן השיקול הרציונלי. ברגע שבו נשלף הקלף המנצח הזה מסתיים, בעצם, הדיון. הירש יכול להמליץ לנו על דבקות ב"תורת הסוד" בלי להסביר כלל על מה הוא מדבר. הוא בוודאי לא מתכוון להלאות את מוחו בשאלות (בהן עסק כבר היעב"ץ) לגבי האותנטיות של ספר הזוהר ויחוסו לרשב"י, או בתהיות לגבי העמידה בנורמות הלכתיות של אישי קבלה מרכזיים כמו רבי חיים ויטאל ורבי אברהם אבולעפיה (ראה שו"ת הרשב"א א' תקמ"ח). למה לזו? הרי הוא מצליח להגיע להרגשות עילאיות בעזרת הדבקות במשנה הזו (למותר להזכיר כי בחלק מן השיבות החסידיות מצרפים לפעולה הרוחנית, רק למען הבטחון, גם כמה שלוקים ארוכים של וודקה).

התוצאה המיידית של ההתנערות הזו מן השכל שמציעה החסידות החדשה מתבטאת ב"דברי התורה" שאתה שומע מן הכיוון שלהם: כמעט תמיד מדובר באיזה שימוש מעורפל באוצר המלים הקבלי הכולל כל מיני ביטויי מפתח שמשמעותם אינה ברורה לשומע: ספירות, זיווגים, פרצופים, צינורות ושאר מושגי האינסטלציה הידועים. כשמנסים ללחוץ אותם אל הקיר ולקבל מובן מכל הדיבורים האלו, מה ששומעים בתגובה כמעט במאה אחוז מן המקרים הוא איזה הסבר פסיכולוגיטי רדוד מתחום הזוגיות והמשפחה. כך מבאר לנו הרב הירש כי "את השם יתברך לא תמצאו ביצירות רבות [כוונתו ליצירה הדתית החדשה, נ.ש.] גם אם תחפשו היטב, לא שיח ולא שיג עמו, לא פניה בתפילה ובתחנונים ואף לא טרוניא מתריסה..." ומכאן הוא מסיק כי כנסת ישראל, כבת זוג המיסטית של הבורא, בבעיה. "הברית שלנו עם ה' יתברך זקוקה ל"טיפול זוגי" דחוף, בכל אופן ביחס לחלק שלנו בה...".

כמובן, מי שכותב דברים כאלו על "הזוגיות" שלנו עם הבורא, פחות משבעים שנה לאחר השואה, מראה בעצמו שלא רק מן השכל הוא מתנער אלא גם לב אין לו. אבל לא זו הנקודה העיקרית. מה שחשוב הוא שהמשלת המשלים ודימוי הדימויים בסגנון הזה מאפשרת לכותב להגיע על נקלה מכל דבר לכל דבר. למה לעבוד בדימויים של זוגיות? אולי נחשוב על הפסיכולוגיה של ההתבגרות? הנה בהיפוך מוחלט מדברי הירש אנו מוצאים מי שאומר כי "מִרְן הֵרֵב קוֹק זַ"ל ... מתייחס בדבריו לכנסת ישראל כדמות עצמאית לחלוטין וכל עניינינו רק בה, עד שכמעט לא נמצא בדבריו פניה ישירה אל הקדוש ברוך הוא. נדמה כי זהו השלב האחרון בתהליך בגרותנו – איננו זקוקים עוד לעימות והתנצחות, הגיעה עת גאולתנו ...". הפלא ופלא: חוסר הפניה אל ה' מראה שאנו מתבגרים וכי הגאולה בפתח. נהדר!

ומי כתב את הקטע האחרון הזה? תחזיקו חזק. זהו ציטוט מכרך א' של "פרי עץ הגן", מפרי עטה של ישיבת רמת גן. הציטוט לקוח מעמוד 339, כחלק ממאמר שעליו חתום ... ניחשתם נכון: צביקי הירש. לא פחות.

אני מניח שהרעיון ברור, כפי שהגדירו את זה חז"ל: כאצבע בפי הבור. הדימוי והמשל לא משמש כאן, כמו אצל הנביאים, להבהרה של טיעון אחר, אלא הוא הטיעון עצמו, וממילא הדרשן יכול להגיע לאשר ירצה, ברצותו חוגג וברצותו ממוגג. פעם חוסר ההתייחסות הוא רע, פגם בזוגיות, פעם הוא טוב, אינדיקציה להתבגרות. לזה הם קוראים "למעלה מטעם ודעת", ובלשונו "והיית משוגע". חייבים להודות כי מדי פעם שומעים מהאנשים האלו דברי תורה יפים ומאירים, אבל שמונים אחוז מהתפוקה, אני מעריך, היא פסיכולוגיזם חסר משמעות מן הסוג הלז.

מה שהיהודים הללו לא תופסים הוא שעל אף כוונותיהם הטובות והמחויבות המוחלטת שלהם להלכה, ברגע שזרקת את השכל ונדבקת ב"למעלה מטעם ודעת" אין שום אחריות יותר לגבי המקום אליו תגיע. הרב שג"ר כתב בספרו "כלים שבורים" כי "ההיסטוריה של הפרשנות" – התורנית – "תיתפס כמאבק מכונן ולא כגילוייה של האמת המטפיסית" וכי ההלכה "שואבת את הצדקתה"

מהיותה "פרקטיקה דתית וחברתית". כיצד נוכל לבא איפוא בטענות לתלמידו אהד אזרחי, שפרש מן הישיבה והפך למארגן אירועי זימה המוניים, כמובן באיצטלא של רוחניות וקדושה? אם האמת אינה אלא מאבק כח, במה נגרע כחו של אזרחי? מה רע בפרקטיקה הדתית-חברתית שלו? מי יוכל לומר שמעשיו הנלוזים של התלמיד אינם מתאימים עם תורותיו של הרב?

אם מישהו מדמה בנפשו ש"גלישות" מן הסוג הזה קשורות רק לאנשים ששנו ופרשו – טעות בידו. אנשי החסידות החדשה מסוגלים לאמץ את סטיותיהן הפרועות ביותר של כתות השבתאים והחסידים. הרב גדי בן זמרה, ראש האולפנא ה"חסידית" במעלה לבונה, חילק בשבת הורי שמיניות האחרונה דפי מקורות שבהם הציטוט הבא:

"חסיד הכוונה בלי גבול, ומתנגד זה הגבול ... הבלי גבול מתבטא גם בתפיסת עולם וגם במה שהוא מרשה לעצמו להאמין בו ... אתה מאמין שהרבי חי בגוף גשמי אחרי ג' בתמוז תשנ"ד? אם אין שום הגבלות לשכל שלך ולאופי שלך אין שום הגבלה אז אין שום סיבה לא לחשוב ככה. מה הבעיה? ... אם אתה חושב בשכל רצינוני ... אז אתה מתנגד."

ובכן, מה אם ארצה לנצל את חוסר המגבלות הנפלא הזה כדי להאמין בתחייתו של ישו, או להצטרף לאורגיות של אזרחי? אין שום מעצור.

לא לחינם העיר הגאון מוילנא על החסידים כי "...מלין לצד עילאה ימללו אלה אלוהיך ישראל כל עץ ואבן, ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה ...". החסידות החדשה שאותה מוכרים לנו בנויה על אבן השכל והחלפתו במלומדי מלין, ובלי קשר לכוונות הטובות של מייסדיה היא עלולה להגיע להילולות עבודה זרה וגילוי עריות. ראו הוזהרתם.

מלה אחרונה על נושא הצניעות. ר"צ הירש מלמדנו, (שוב דרך איזו התחכמות מילולית על "סוד-יסוד") כי בסיס ההתדבקות והעליה הרוחנית הוא השמירה על גדרי הצניעות, הקדושה והברית. כולנו מבינים על מה מדובר. בלי קשר לעניין ההלכתי, נוצר כאן בסיס לסחרור סוציולוגי בעייתי.

שימת הדגש החזק על ענייני ה"קדושה" הללו יוצרת רגשי אשמה מזעזעים אצל מתבגרים ובוגרים צעירים, שמצבם ההורמונלי אינו מקל כלל על קיום הדרישות המוצגות בפניהם. התרופה שמציע להם הרב שפירא היא נישואין מוקדמים, אבל הוא עצמו שולל כל דחיה בקיום מצוות פריה ורביה. התוצאה של מדיניות זו היא אברכונים בני עשרים ושלוש עד עשרים וחמש המטופלים כבר בשלשה-ארבעה ילדים ויותר. במצב הזה של החיים יש צורך בכח רצון חזק (ולפעמים גם בגב כלכלי איתן) על מנת לצאת מן הישיבה ולהתחיל לעשות משהו שונה בחיים. אלו שחסרים את התכונות הללו נשארים וממשיכים בריטואל המלמולים והדקלומים של ספרי קבלה וחסידות גם לאחר הגיל המנטלי המתאים לתופעה הזו. בגיל עשרים ושש-שבע המלכודת כבר נסגרת בנקישה: לאברך אין יותר לאן ללכת, וברוב המקרים הוא ימצא את עצמו לכוד באיזו משרה תורנית-חינוכית ברמה נמוכה, שם, למרבית האבסורד, הוא הופך להיות מגייס של לקוחות חדשים למעגל. ומעין יצא מבית השם והשקה את נחל השוטים.

ברצוני להדגיש, לסיום, כי אין לי שום בעיה עם אמונות שהן "למעלה מטעם ודעת", עם "ברית" שהמחויבות לה איננה נמדדת בכל רגע ואיננה מוכפפת לשיקול הרציונאלי, וכיוצא בזה. אבל ישנה דרישה חד משמעית שצריך לדרוש ממי שמסתמך על נימוקים כאלו: ענווה. כל הכבוד לך שאלו אמיתות עמוקות ש"מדברות" אליך, אבל אינך יכול לבוא בפום ממלל רברבן ולהתנפל על מי שאינו מסכים עמך. הבסיס לויכוח בין אנשים צריך להיות טענות הבאות מכוח השכל, לא רטוריקה ריקה המייצגת את תחושות הבטן שלך.

אם חפץ הציבור הדתי-לאומי חיים, הוא צריך להבין שאי אפשר לסמוך על האנשים האלו בשום דבר. ברגע שויתרנו על השכל, אין יותר מעצורים. שומר מוחו ירחק, שומר נפשו – לא כל שכן.